

אשרי האיש

אשרי מי שגדל בתורה ועמל בתורה ועשה נחת רוח ליוצרו

מקבץ סיפורי מופת על אהבת תורה עמלה ויגיעתה, כפי שבאו לידי ביטוי באורחות חייהם של גדולי ישראל.
ד' ויספיש, יתד נאמן, ד' סיון תשמ"ח

להציץ בספרים על תולדותיהם של גדולי ישראל - כל גדול בישראל - זה לחוש, בצד התרוממות הרוח, גם תסכול אין קץ. הרגשת אפסות צורבת והכרה בנחיתותנו אנו מול ענקי הרוח, גדולי התורה, שהילכו עלי ארץ - וראשם בשמים. תחושת התבטלות זו, הכרה במיעוט הערך העצמי אינה חביבה בדרך כלל, לא כן על בני התורה. משום כך, באופן אוטומטי, אינסטינקטיבי כמעט, יתנצל הקורא בפני עצמו:

"ככה זה, מיעוט הדורות, מתקטנים והולכים... " ובאמת - מי אנו שנוכל לגבור על ירידת הדורות? ובכלל יאמר הקורא לעצמו, מדובר באנשים מיוחדים במינם משכמם ומעלה שהצטיינו בכשרונותיהם ובגאוניותם ובסגולות נפשם המיוחדות. אילו היו לי תפיסתו של גאון פלוני וזכרונו של ראש ישיבה פלוני והבנתו של זה ובקיאותו של אחר כי אז... או התנצלות מקובלת או אחרת - אני לא בדרגה הזו. אדם צריך להכיר את דרגתו ואת מקומו...

הסיפורים הבאים הינם סיפורים מחייהם ומהנהגותיהם של גדולי ישראל עיון במגוון מקרי בהחלט של חכמינו בכל הדורות ועד לדור זה שלנו סיפורים המלמדים כי יותר מכל תלויה הגדלות בתורה באדם עצמו - בהתמדתו, ביגיעתו, בשקידתו. לא בכשרונות מיוחדים. לא גדלות הנוחתת משמים. לפי ההשקעה בהתאם לעמל - כך מבשילים הפירות.

***

אני דוקא בסדר, יאמר האברך המצוי. בדרך כלל לומד שלושה סדרים ביום, פרט ליוצאים מן הכלל, כמובן, שמאלצים לבטל את הסדר. אבל בדרך כלל...

דרך זו של "בדרך כלל בסדר", לא היתה דרכם של גדולי ישראל. את קביעת עיתים לתורה פירשו כקביעות שאין לבטלה, כנאמר בשולחן ערוך "ויקבע עת ללמוד וצריך שאותו עת יהיה קבוע. שלא יעבירונו, אף אם הוא סבור להרוויח להרויח הרבה" (או שיש לו סידורים שונים...)

הדלת כבר היתה נעולה...

סדריו היציבים של הסבא מקלם היו לשם דבר, שום מקרה שבעולם לא הצליח להזיזו מהם או לבטלם. בשעות שקבע ללימוד, לא נפנה לשום אדם ולא שעה לכל עניין בלי יוצאים מן הכלל.

גרובין, מקום מושבו של הסבא, רעשה וגעשה. כרכרה מהירה הופיעה, רתומה לארבעה סוסים אבירים היא התגלגלה ברוב המולה לחצר בית התלמוד, וממנה יצא ברוב הדר סוחר עשיר מלודז', שביקש להיפגש עם הסבא. השעה היתה אז שמונה וחצי בבוקר. משגיח בית התלמוד אמר לו, שיזדרז להיכנס אליו, מאחר שבשעה תשע יסגור הסבא את חדרו, ושוב לא יקבלו עד לאחר גמר הקביעות.

הסוחר העשיר שמע את הדברים בבזז "איש אשר כמוני, אשר בלודז' מחכים שרי המלך על ידי ביתי בתור כדי להתקבל אצלי, אינו כפוף לקביעת זמנים", הכריז. הוא התמהמה עד אשר הורה השעון על השעה תשע, ורק אז החליט להיכנס. הדלת כבר היתה נעולה. הוא התדפק עליה שוב ושוב ולאחר שלא נענה חבט עליה בזעם במקל, אולם הרש"ז המשיך בתלמודו כאילו לא ארע דבר. הסוחר חזר מאוכזב לעירו. רק לאחר שגמר הרש"ז את סדר לימודו ויצא מחדרו שאל מי היה האיש, שחבט בדלת עד כי זעו סיפי הבית?

כמו לא השתנה דבר...

הקיץ הלוהט והלח היה מבריה את תלמידי ישיבת מיר בארה"ב לנופש בהרים. הם לא היו יחידים. מזג האוויר הקשה גרם לכל מי שיכול היה לנסוע להשיב נפשו בהרים. העיר הגדולה כמו התרוקנה מיושביה. גם חיי המסחר התוססים כמו נכנסו לתרדמה. רק בחור אחד

ויחיד נשאר בהיכל הישיבה כמו לא השתנה דבר. שלושה סדרים למד מדי יום בהיכל הריק, כאילו לא נסעו מכאן כל בני הישיבה, כמו פגעי מזג האוויר הנורא, לו אינם אומרים דבר. ר' נחום טרוקער קראו לו אז, לעילוי השומר בעוז על הסדרים הקבועים. לימים: הגאון רבי נחום פרצוביץ, ראש ישיבת מיר...

ללא שהות של רגע

יום חמישי לפנות ערב בישיבת לייקוד שבארה"ב. הגאון רבי אהרון קוטלר זצ"ל, מקים עולה של תורה בארה"ב, שב סוף סוף לישיבה. זאת - לאחר שכל השבוע שהה בניו יורק בעשייה מפרכת ורצופה לטובת הכלל, ולאחר נסיעה מפרכת באוטובוסים מטלטלים מניו יורק לישיבה. אולם - מיד בהגיעו, עייף ורעב ותשוש, היה נכנס לאולם הישיבה, ומשם - הישר לחדרו. מבעד דלת הזכוכית של החדר יכלו הכל לראות כיצד נוטל הוא גמרא ושוקע כהרף עין בסוגיה ללא שהות של רגע... וכבר בערבו של יום הודבקה בישיבה פתקה ובה מראי מקומות לשיעור. ההיקף היה מדהים. עיין שם כל הסוגיה, ושם - כל הסוגייה, ובמסכת פלונית ופלונית, ובראשונים, וברמב"ם, ובשולחן ערוך ובנושאי כליו... ומכל אלו התגבש השיעור המורכב על חשבונותיו הסבוכים וחקירותיו המסתעפות. והשיעור אך הסתיים, ורבי אהרן פרש לחדרו... ופתח את הגמרא, ושוב שקע בלימוד. ללא הרף, ללא מנוחה...

חי לפי סדרי הישיבה

ופעם ביקר רבי אהרון בלונדון באסיפות רבנים ובעלי בתים, בדברון ובמעש. בנו של בעל האכסניה ביקש לשוחח עמו, וראש הישיבה הבטיח להתפנות אליו כשיחזור, בשעת ליל מאוחרת. באישון ליל חזר ראש הישיבה. לאחר יום של ריצות מתישות ומאמץ מעבר לכוחות, הביט בשעונו ואמר לבחור: אבקש ממך, אם תואיל - הן אני ראש ישיבה, ואני חי לפי סדרי הישיבה. עכשיו - לפי שעוני וחישוב הפרשי השעות - זמן הלימודים בישיבה. בשעה פלונית הם פורשים לאכול. על כן, אם תסכים, אלמד עד אותה שעה, וכשהם יאכלו - אתפנה לשוחח עמך...

"נו, טוב", יאמר לו אברכנו, "בדרך כלל גם אני שומר על סדרי הכולל, ובכל זאת לא צמח ממני שום גאון עילוי או ראש ישיבה"... כדאי איפוא לבדוק כיצד למדו רבותינו, כיצד ניצלו כל שניה וכל רגע בזמן שלמדו... ללימוד, וללימוד בלבד. לא לשיחה בטלה, לא לשמוע חדשות פיקנטיות, ואף לא לבדוק מה עושים עתה חבריו ללימוד ומי נכנס עתה...

שקשוק מרכבות וביקור אצילים

שקשוק מרכבות ונחרת סוסים הרעישו את רחובותיה השקטים של קלם. התושבים, סקרנים לשמע המהומה הבלתי רגילה, נקבצו בפתחי הבתים ובחלונות, לראות מי ומי הבאים. היתה זו קבוצת אצילים שבאה... לערוך ביקור בישיבת קלם. הם המשיכו בדהרתם עד לפתח הישיבה ונכנסו פנימה. אף אחד מן התלמידים לא הסב את ראשו לבדוק, מהי סיבת הרעש, או להתבונן באורחים רמי המעלה...

לא הבחין

בכל הדורות נהגו חכמינו לשקוע בלימוד ולהתרכז אך ורק בו, עד כי שכחו מכל הסובב אותם. על רבי אלעזר בן פדת נאמר, שהיה לומד בשוק העליון וכסותו נמצאה בשוק התחתון... ורבי עיין בלימודו עד כי לא שם לב, שאצבעו נכנסה מתחת לרגלו, והוא דרך עליה עד כי דם שנת הימנה והוא... המשיך ללמוד, וכלל לא חש בכך... ודורות אחר כך: פעם נכנס לחדרו של הגאון רבי אליהו מוילנא ר' הלל משקלוב, בנו של תלמידו הגדול ר' בנימין משקלוב. הגאון היה שקוע בלימודו, ולא חש כלל במציאותו של מאן דהוא בחדר רק לאחר שהות ממושכת החל הגר"א להסתובב בחדר, כשהוא נתון בעומקה של סוגיה. ר' הלל הזמין את עצמו בדרך הילוכו, ורק אז הבחין בו הגאון...

שכח את בנו

בתקופה מסויימת ערך הגאון גלות, ולא היה שב לביתו אלא לחגים ולמועדים. באחד הימים המעטים, שבהם שהה בביתו, חלה לפתע בנו האהוב שלמה זלמן. בן חמש היה אז שלמה זלמן. ילד רך ויחיד להוריו. בגבור מחלתו החלו בני הבית לדרוש ברופאים כאשר נוכח הגאון שיש מי שידאג לחולה, יצא מביתו למקום שבו נהג להתבודד וללמוד והשקיע עצמו בלימוד עד כי שכח לגמרי את ביתו ואת מחלתו האנושה של הבן האהוב. חודש חלף, והגר"א עודנו שקוע בלימודו, מנותק מכל הוויות העולם. רק משנכנס לבית המרחץ, למקום שאסור להרהר בדברי תורה, החל להרהר בדברים שאין בהם דברי תורה, ואז נזכר במחלתו של בנו היחיד. מיד נכמרו רחמיו על הבן. הוא ציוה לאסור את רכבו, ולמהר לביתו, לראות את שלום הבן...

שליחות חשובה - זבוב טורדן

ושבו קפיצה, דילוג של דורות. שהרי עמלה של תורה ולימודה, שינונה והדבקות בה אינם עניין לדור כלשהו אלא משותף לכל גדולי ישראל אשר בכל הדורות. והפעם - בדורנו שלנו:

עניין ציבורי חשוב עמד אז על הפרק. דבר חיוני לקיום חיי התורה בארץ. פנה איפוא עסקן חרדי לגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א, ושאלו מתי הזמן המתאים ביותר להתייעץ עם מרן הסטייפלר זי"ע באותו עניין, בלא הפרעות מצד מבקרים וכד'. היכנס בין השעות שתיים ושלוש לפנות בוקר, יעץ הגר"ח שליט"א, בשעות אלו צולל הסטייפלר ביים תלמודו באין מפריע, וכפי הנראה אפשר יהיה אז לשוחח אתו באותו עניין חיוני.

המתין איפוא העסקן עד לשעות הקטנות של הלילה, ואז נכנס לחדרו של מרן זי"ע. באותה שעה ישב הסטייפלר כשהוא שקוע בסוגיה במסכת חולין. המתין העסקן רבע שעה עד שבחין בו רבינו. חצי שעה, שעתים - ועדיין שקוע רבנו בגמרא בלא להרים ראש. בלא להבחין בקיומו של משהו או משהו פרט לתלמודו. ראה העסקן שקלושים סיכויי למלא כך את שליחותו, לפיכך החליט לקרב את ראשו סמוך לראשו של מרן זי"ע בתקוה שירגיש בו לפתע - מתוך ניגון של גמרא - הסיט מרן את ראשו של העסקן כמגרש זבוב, הטורדו מלימודו, ולא הבחין ולא חש, שהיה זה ראשו של אדם...

שכת, שעליו לחזור

אותו אחר הצהריים אביבי זכתה תל אביב למעמד נשגב ומרגש - חתונתו של הגאון רבי מאיר הלוי סולובייצ'יק, צעיר בניו של הרב מבריסק זי"ע. לרגל המעמד הגדול התאסף במקום ציבור מיוחד במינו של ראשי ישיבות, מרנן ורבנן - הם ותלמידיהם, כדי להשתתף בשמחתו של גדול הדור. בין הבאים היה גם הסטייפלר זי"ע. הוא נכנס לאולם נשען על מקלו וגילה, שמרן הגרי"ז, החתן ויתר בני המשפחה עדיין לא הגיעו.

דקות ספורות שהה ה"קהילות יעקב" באולם, ולפתע נעלם ואיננו. כרבע שעה אח"כ אפפה התרגשות עזה את הקהל הקדוש, מרן הרב מבריסק נכנס לאולם עם החתן ובני המשפחה. ללא שהיות ניגשו לעריכת החופה. הרב מבריסק סידר בעצמו את הקידושין וקרא את הכתובה. הגיע זמן ה"שבע ברכות". את הברכה השביעית שמר הגרי"ז עברו הסטייפלר. "רבי יעקב קנייבסקי", הכריז בניגון חגיגי, דומיה קצרה: ציפיה שהנה הנה ייגש רבינו לחופה לברך את הברכה האחרונה - ולאחריה התלחשויות נרגשות, "הקהילות יעקב" נעלם ואיננו.

לאחר מספר דקות של חיפוש נזכר משהו, שרבינו זצ"ל שאל, היכן יש באיזור בית מדרש קרוב, והלך לשם ללמוד... שעות חלפו. הסעודה כבר היתה בעיצומה. הלילה פרש כבר מזמן כנפיו על העולם ואז... אז הגיע הסטייפלר, ניגש בלבביות לגרי"ז ובירכו במזל טוב. התברר שהחליט לנצל את הזמן הקצר עד לעריכת החופה, בלימוד בבית מדרש סמוך, אולם משהחל ללמוד שקע בגמרתו, ורק לאחר מספר שעות של לימוד בעיון מרוכז נזכר, שהוא נמצא בתל אביב, ושעליו לחזור לחתונה... ובחתונתו שלו עצמו? בבוקר יום נישואיו, מסופר, הסתגר מרן זי"ע בחדרו והשקיע עצמו בלימוד, עד שבאו בני משפחתו לקחתו לחתונה והזכירוהו שהגיעה עת חתונתו...

מעולם לא ראיתם

תלמיד חכם אמריקאי היה מתלבט קשות. כדי להגיע מביתו לבית המדרש, היה עליו לעבור קטע ברחוב, והרחוב - רחוב ניו יורקי של ימי הקיץ, אינו מצטיין בצניעות יתרה. האם מותר לו אז להרהר בדברי תורה? הסתפק. ובכלל אולי עדיף ללמוד בבית, כדי להימנע ממעבר ברחוב, המלא מראות אסורים? חשש, התלבט ולבסוף נזכר, שגם מרן הגאון רבי משה פינשטיין הולך יום יום מביתו לבית המדרש, ועובר באותם רחובות. על מה מסתמך רבינו? פנה אליו ושאלו. "מה אתה שח? השתומם רבינו - יש שם מראות אסורים? מעולם לא ראיתם... "

כשרונות מלידה או התמדה מילדות

"אכן, אכן", מודה לו האברך שלנו, "לנצל את הזמן שבו אני לומד, ללימוד בלבד, גם אני מסוגל בעצם. דורש עמל, דורש מאמץ אבל אפשרי... אולם האם די בכך כדי להפכני לגדול בתורה? ומה עם הכשרונות שלי? הלא כמעט על כל גדולי עולם מסופר, איך כבר בקטנותם התלבטו בתורתם, ואיך שלטו במסכתות שלימות כבר כילדים, ואיך קיבלו "סמיכה" כבר בדרשת ה"בר מצוה" שלהם - ואני?"

ובכן - חידוש. אין, ולא היה גדול בישראל שהגיע לגדלותו בלא עמל ויגיעה, בלא קשר למידת כשרונותיו. היו בין חכמינו מוכשרים יותר, והיו גם מוכשרים פחות. והיו כשרונים מהם, שלא הקדישו חילם לאוריתא, ואבדו אי שם בין המיליארדרים בני בלי שם, שחיו אי פעם בעולמנו. והסיפורים? הסיפורים נכונים. חלק ניכר מהם התלבטו כבר כילדים וכנערים צדיקים אבל - וכאן מגיע ה"אבל" הגדול - היה זה בעיקר... משום שכבר בהיותם רכים בשנים הצטיינו בהתמדתם ובעמלם!

דוגמאות: אלו אינן חסרות. מכל הדורות, מכל העדות, מכל גוני הקשת של עולם התורה. רבי זלמלי אחיו של הגר"ח מוילוז'ין החל לחזור ולשנן תלמודו כבר מגיל... שנתיים וחצי, עת החל ללמוד את אותיות הא"ב, וגם אחר כך חזר ושינן, ושוב שינן ושינן, כל דבר

תורה, שלמד בחידר או שמע, וכל פסוק, ואחר כך כל ספר וספר. כן הוא הצטיין בחזרתו השקדנית כבר כילד קטן, אז מה הפלא שכבר בגיל צעיר התפרסם כעילוי שאין שני לו, ושהפך לרבי זלמלי?!

הניחי לו, כך גדלים...

כבר בהיותו ילד הצטיין רבי מאיר אבוחצירא זצ"ל - ה"בבא מאיר", בשקידתו הנדירה. אביו שכר בעבורו מלמד פרטי, וכדי שילמד את הילד מתוך "דיבוק חברים", שהיא מן המידות, הנחוצות לקניין התורה, מימן האב גם דמי אחזקת חבורת ילדים, שילמדו בצותא עם בנו. ככלות השיעור מפי המלמד, ישבו הילדים ושיננו את שיעורם. המתמידים שבהם חזרו פעם נוספת על הנלמד. אבל מאיר הצעיר המשיך לשבת על תלמודו עד רדת הלילה. משהחשיך החדר, הדליק עששית, ולאורה הוסיף להגות בתורה, לבדו. הן ילד רך הוא חשש האב, ומאמץ יתר עלול להזיק לו, חלילה... והוא ביקשו ללכת לנוח. "הנח לו", מחתה אמו הצדקת "ילמד וילמד"...

עלם רך היה, כאשר התקשה בסוגיה חמורה. עמל הנער להבינה מתוך מאמץ עצום וריכוז מפליא מהנך החמה ועד חצות הליל. כך יום, ויומיים... הבחינה האם, שבנה אינו אוכל, אינו נח, ומאמץ את מוחו ללא מנוח. הפעם חששה לבריאותו, ופנתה לאביו הגדול. "הניחי לו", אמר האב, שעבר בעצמו באותה דרך, "כך גדלים"...

הייתי המאושר בארץ

חידושי תורה נפלאים חידש כ"ק ה"אמונת משה" מאלכסנדר, כתבים רבים, המקיפים מסכתות רבות בש"ס, שחיברם... עוד בטרם נכנס בעול מצוות. "נטיה פנימית היתה בי מיום עמדי על דעתי לשקוד בתורה", העיד על עצמו "כל ימי חלדי, מימי ילדותי, נשרש ונתאמת אצלי, שהעיקר בחיים שלי - לחדש בתורה הקדושה. ולא היה בלבי לצייר חיים בלי שום חידושי התורה הקדושה. ובעת שעורני השי"ת תורה הקדושה, הייתי מוצא עצמי אדם המאושר בארץ".

הוא ויתר על משחקי ילדים, והתבלט - כבר כילד בשקדנותו המפליאה. אז מה הפלא, שכבר בהיותו בן 13 זכה ללמוד בישיבתו של בעל "יד הלוי" זצ"ל עם בחורים מבוגרים ואף התבלט ביניהם בכשרונותיו?!

הוא לא היה עילוי

"הוא לא היה עילוי", העיר החזון איש זצ"ל על רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה הגדול של קובנה. ובכל זאת הגיע לגדלות אדירה בתורה ובפסק, וכל סימן וסימן בכל ספר מספריו זועק גאונות ועמקות, אומר הבנה וישרות, בקיאות ויסודיות. הכיצד? והלא לא ניהן בכשרונות מיוחדים?

כבר בימי עלומיו כילד בבית אביו, זנח את כל עסקי העולם, והקדיש את כל כולו, את כל שעותיו וימיו, לעסק התורה בלבד. בהיותו אך בן 13 כבר נלקח לאחר כבוד לחתן אצל אחד מנכבדי וולקוביסק. בבית חותנו שוב התגלה עמלו העל אנושי של העלם הצעיר. לילות כימים שם בעמלה של תורה בשקידה ובהתמדה עצומה. חס היה על כל רגע. בכל עת שנאלץ להפסיק ממשנתו, ולצאת מבית המדרש, היה מניח את המסכת או הספר, שעסק בו, בקצה השולחן דוקא, במקום הסמוך אל הפתח, בלא לסגרו - כדי שמיד עם שובו יתחיל בלימודו, כבר בעמדו בפתח, ולא יתבזבז ריקם הרגע הקצרצר, הנדרש לפתוח את הספר ולהניחו ליד ספסלו... והוא גדל, והפך לרבן של ישראל לשר התורה ולגאון הפסק. כן, הגאון רבי יצחק אלחנן...

אבנים ספוגות תורה

אבנים במקום מחברות היו לו, למשה הקטן. אבנים ספוגות תורה ועמלה של תורה. ילד רך היה, ונפשו חשקה בתורה. והוא למד. למד בחשק ובהתלהבות ובהתמדה. התמדתו של הילד הצעיר היתה לשם דבר, ותוך זמן קצר כבר היו לו, למשה הקטן, חידושי תורה משל עצמו. חידושים היו לו, אך כסף לקנות מחברות או נייר לא עמד לרשותו. עמד איפוא וכתב את חידושיו על אבנים... בהיותו בן שבע כבר ידע את שלושת ה"בבות" על בורין ובגיל 15 ידען מילה במילה, וכבר בתקופה זו היו לו ספרי "דברות משה" מסודרים על רוב הש"ס, וכבר אז היה מפורסם כגאון וכפוסק, ואת רבנות ליובאן קיבל עם פטירת אביו, והוא אך בן 18 שנה! כיצד הגיע לכך? במה היה ייחודו? נשאלו אלו, שהכירו את משה - לימים מרן הגאון רבי משה פיינשטיין - בנערותו. "מאומה", השיבו, "הוא פשוט ישב ולמד". וסיפורים מאותה תקופה? ורשמים? "מאומה, ממש מאומה, פשוט ישב ולמד..."

וכך הפך לת"ח מובהק והוא אך נער, וכך גדל פוסק הדור שבפסקיו הנהיג אלפים...

הזמן יקר מכל פז

"ואם כך" מהמהם לו אברכנו, "אם זה לא תלוי בכשרונות אלא בעמל ובשינון והתמדה... "אכן אולם חשוב לזכור, שענקי התורה לא צמחו רק מניצול - אפילו עד תום - של סדרי הישיבה או הכולל.

"לשמור הזמן היקר מכל פז", קיבל על עצמו רבי צבי ברוידא (חתן הסבא מקלם) בקבלותיו. חכמינו פרצו בהתמדתם כל גדר מקובל וכל מוסכמה, בלא להבדיל בין יום ללילה, בלא התחשבות בתנאים מסיבי.

היממה, לפי רבינו הגאון מוילנא, לא היתה חלוקה ליום ולילה. חטיבה אחת היתה עבורו, שכולה קודש ללימוד התורה. מסכת השינה, שהתיר לעצמו, לא עלתה על שתי שעות בכל יממה, ואף זמן מיזערי זה היה מחלק, שלא לישון יותר מחצי שעה ברציפות, מיד לאחר מנוחה קלה זו היה קם ממשכבו, נוטל ידי וחוזר ללימודו.

עשרים וארבע שעות רצופות

נוהג היה החתם סופר זצ"ל ללמוד במוצאי שבת עשרים וארבע שעות רצופות בלא שינה ובלא לאכול, עד אור יום ב'. לאחר שהתפלל ערבית, הלך לישון עד השעה האחת עשרה ואז קם ממשכבו אכל מיני מזונות ושתה קפה ושוב ישב ללמוד עד הלילה - אור ליום ג', שאז התפלל ערבית, סעד שוב במיני מזונות... ושוב למד כל הלילה בלא שינה עד הלילה הבא, כך ש"בשתי פעמים מעת לעת לא ישן כי אם פעם אחת, וכן עשה שתי שנים רצופות".

ועל הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל מסופר: "שכיח היה, שבבוקר היה סועד את לבו בפת לחם ובדג מלוח, וצולל כל כולו בים התלמוד שלוש שעות רצופות בלהט כביר וביגיעה מפרכת, שהותירה רושם בל ימחה".

לא פשט בגדיו

הרש"ז מקלם נהג לישון ביממה כשעתיים ומחצה בלבד, ואף זאת בשיעורים של חצאי שעות כמנהג הגאון מוילנא. בימות השבוע לא היה פושט את בגדיו, אלא לומד כל הלילה. היתה לו קביעות ללמוד 12 שעות רצופות - מאחרי תפילת מעריב עד לזמן תפילת שחרית בחורף, ובקיץ מתשע בבוקר עד תשע לפנות ערב, זמן תפילת מנחה במקום.

ואפילו לצורך דחוף

בימי עלומיו של מרן החזון איש זי"ע נהג ללמוד בצותא עם אחיו רבי מאיר וחברם ר' אברהם יעקב קווינט שני שיעורים ליום. כל שיעור נמשך שש שעות רצופות בלי שום הפסק. לא הפסיקו הם מעצמם ולא הפסיקם כל אדם אחר באמצע השיעור, ואפילו לצורך דחוף ביותר...

עיניים מלאות קנאת סופרים עקבו אחרי רבי נחום פרצוביץ בהיכל ישיבת מיר בארה"ב. "לעולם אין רבי נחום טרוקער גומר ללמוד..." אמר לעצמו בקנאה אותו בחור צעיר, בהחליטו נחושות: "הפעם, אנצח את ר' נחום. כשהוא ילך לישון, אני עוד אשאר ללמוד..." רגעים חלפו נקפו שעות - ור' נחום עדיין לא הולך לישון שמורות עיניו של הצעיר כבר נעצמות מאליהן. בקושי מצליח הוא להחזיקן פקוחות. אין ברירה, אמר לעצמו הפעם אני מוכרח להיכנע, ר' נחום מאחר שבת יותר ממני ליד הגמרא, אבל בבוקר, בבוקר אגיע לפניו! למרות עייפותו הצליח החור הצעיר להגיע לשיבה בהשכמת הבוקר, ובהביטו סביבו בחדוות ניצחון... רואה הוא את ר' נחום שקוע כולו זה מכבר בתלמודו...

תלמיד חכם בחמש דקות

כדי להוציא מטעות אין בשורות אלו כדי להציע לכל לחקות הנהגות אלו, להאריך כל סדר ולבלבל את סדרי הישיבה הקבועים, והלא אף מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שבעצמו נהג ללמוד שלוש שעות רצופות, היה מגרש בשעות ליל מאוחרות את המתמידים מן האולם ומפציר בהם ללכת לישון לבל יחלו חלילה וכדי לא לשבש את סדרי הלימוד של יום המחרת. לימוד רצוף זה מתאים רק לאנשים בעלי כוחות גוף ופנש מיוחדים במינם.

אז מה כן?

מתמיד, היה אומר הנצי"ב מוולוז'ין, הוא זה האוכל בשעת אכילה, ישן בשעת שינה ולומד כראוי בשעת לימוד. העיקר שלא לאבד אף רגע לבטלה.

אדם היודע ערכו של כל רגע לימוד, יתאמץ לנצל את כל עיתותיו ללימוד התורה, ואפילו פרקי זמן קצרים ביותר. "מהו סוד הצלחתו הגדולה של רבינו בתוה"ק?" נשאל ה"חתם סופר" זצ"ל "אני", השיב החת"ס, "נעשיתי תלמיד חכם בחמש דקות" הכיכד? התבלבל התלמיד. "את אותם חמישי דקות, המרובים המתבזבזים בחיים ניצלתי עד תום הסביר ה"חתם סופר".

סדר של חמש דקות

במוצאי שבתות, שבהם הסתיימה תפילת ערבית בשעה מאוחרת נקבע בקלם סדר קבוע למשך... חמש דקות! התלמידים היו מסירים את מגבעותיהם מוציאים את הגמרות ולומדים חמש דקות. מפני השעה המאוחרת, לא חפצו להאריך את ה"סדר", אך לוותר על חמש דקות?! זה שיעור מאלף ביותר, כיצד לנצל כל רגע.

לא יאמן - במשפחתנו?!

ידועים הסיפורים על ה"חפץ חיים" שבכה בליל יוה"כ פ' על עשר דקות במשך השנה החולפת שלא ידע מה עשה בהן ועל הגאון מוילנא שכאשר באה אחותו לבקרו לאחר כחמישים שנה, שלא נפגשו, יצא אליה לדקות ספורות שוחח עמה קצרות ומיד חזר לתלמודו... "ראי נא אחותי", הסביר לה, "שערותי הלבנינו, ויש לראות בכך התראה מבית דין של מעלה שקיצי קרוב ובעוה"ב אדרש לתת דין וחשבון על כל מעשי. כיצד אוכל איפוא לבלות את הזמן בדברי רשות, בעוד הרגעים השמורים לי מימי חלדי ספורים הם?" אחיינו של הגאון סר לבית דודו לביקור נימוסין קצר. היה זה זמן קצר ביותר לאחר נישואיו, מיד לאחר תום שבעת ימי המשתה. בשהותו בבית הגאון סיפר החתן הטרי שנגנבו ממנו בעיצומם של שבעת ימי המשתה - תכשיטי כסף וזהב מהודרים ביותר, שניתנו לו כדורון דרשה. כדי לא להשבית את שמחת הנישואין לא גילה את הדבר לאיש עד לאחר מלאת ימי המשתה, אך עתה מחפש הוא את הגניבה, והואיל ובידו הוכחות שהגנב נמלט לוילנא הגיע לכאן בחיפוש אחר תכשיטיו... "לא יאמן, תמה הגאון, "כי במשפחתנו ימצא אדם שיבטל את זמנו מלימוד התורה כדי לחפש אבידת ממון... "

אבדן נדוניה - או שעת לימוד

מעשה דומה מסופר על רבי יצחק אלחנן ספקטור. אחד מעשירי העיר שבידו הופקדה הנדוניה המכובדת שקיבל רבי יצחק אלחנן חמד לעצמו את סכום הכסף הגדול וערך תחבולות שונות להעבירו לרשותו. אשתו הפצירה בו לצאת אל העושק ולתבוע ממנו בחזרה את ממונם, אך רבי יצחק אלחנן סרב. לא רק כל הונו, חמודות תבל כולן - לא שוו בעיניו לביטול שעה קלה מתלמודו.

מה עושים ברכבת?

רבי נחום זאב זיו (בנו של הסבא מקלם) נאלץ לנסוע לעיתים תכופות ברכבת אילוצים שונים מחייבים נסיעות? ניחא, אולם לימודו וסדריו חשובים יותר, ועליהם אין לוותר בשום פנים ואופן. כשהיה נוסע איפוא ברכבת, היה משלם למפקח על מנת שיעמיד לרשותו תא מיוחד כדי שלא יפריעהו מלימודו, וכשנאלץ להמתין באיזו תחנה להחלפת הרכבת - מיהר לשכור כרכרה שהובילה אותו לבית המדרש של אותה עיר, שם למד עד מועד יציאתה של הרכבת...

נסיעה בשתיקה

פעם הזדמן לו לנסוע עם הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, לימים - חתנו, בצותא מקלם לוילנא. בטרם נסיעה התנה אתו הרני"ז, שלא ידבר אתו כל הדרך. נסעו השניים בכרכרה והרני"ז אינו מוציא מילה שקוע ברעיונות מוסר עמוקים נסעו ברכבת והוא מוציא את ספריו ולומד בריכוז עד הגיעם לוילנא "הזדמנות כזו היא אידיאלית ללימוד, וחבל לבזוה", הסביר לרב דסלר, בהתנצלו על שלא שוחח אתו... "

מדוע עדיף בית מרזח על רבנות?

ניצול זמן - אף של רגעים קצרים ביותר. מרן הסטייפלר זצ"ל נהג ללמוד משניות בין "פתקה" ל"פתקה" שהגישו לו הבאים אליו. זה נכנס וזה יוצא ללא הפסק, ללא הרף, ומרן - מספיק באותו הרף עין לשוב לתלמודו עד שאינו חש כלל בנכנס... ורבי נפתלי אמסטרדם היה מהלך בדרך, ומהרהר בדברי תורה, כשהוא שואל בכל רגע את בן לווייתו, אם המקום נקי. "רבי נפתלי יוכל למסור דין וחשבון לפני המקום על עוון ביטול תורה", אמר עליו רבי יצחק בלאזר. והוא עצמו, רבי איצל בלאזר, נטש את הרבנות כדי שיוכל להתמסר לתורה וליראה בלא טרדות. תקופה מסויימת ניהלה אשתו בית מרזח לפרנסתם ולעיתים בא לשם הרני"ב, וסייע לאשתו בהגשת יי"ש לגויים, שפקדו את המקום. "האם נאה דבר זה יותר מרבנות?" שאלו בתמיהה את הרני"ב. "אכן" השיב רבי יצחק "כאשר מגיש אני כוס יי"ש, יכול אני בשעת מעשה להרהר בדברי תורה, אבל כשבאים אלי בעלי בתים לשוחח בעניני העיר בהכרח אני בטל מתלמוד תורה..."

החבילה נשארה קשורה

תקופה מסויימת הסתגרו רבי אליעזר שולביץ וחברו רבי נפתלי הירץ הלוי כל השבוע בחדר מיוחד, שם התמסרו ללימוד התורה בלא הפרעות, ולביתם שבו רק לשבת. מאוחר יותר כאשר כבר היה אב לבנים, נסע רבי אליעזר לאיישישוק כדי ללמוד בלא הפרעה. את מקום לינתו קבע בבית הכנסת כדי שלא יהא נאלץ לבטל מלימודו בהליכה לבית הכנסת ובחזרה, ובמשך כל אותה תקופה לא התיר את חבילת כריו וכסתותיו! כאשר גברה עליו עייפותו היה נשען על גבי חבילתו ומנמנם מעט, עד שהיה חוזר לאיתנו וממשיך ללמוד...

ארוחה לוקחת שלוש דקות...

"מי יתנני כירחי קדם" - אין לך ימים, שהאדם שרוי בטובה מאותן ימים שהעובר שוהה במעי אמו אוכל ממה שאמו אוכלת שותה ממה שאמו שותה ומלמדין אותו כל התורה כולה" אומרים חז"ל. "לי, "העיר על כך הגר"ח שמואלביץ זצ"ל לוקחת ארוחה שלוש דקות. עובר במעי אמו גם לזה אינו צריך. הוא לומד תורה בלי כל הפסקה על זה אומר איוב: "מי יתנני כירחי קדם..."

חברותא עד לסעודה

את ארוחותיו היה הגר"ח אוכל בדרך כלל בשעת לימודו בחברותא. מעולם לא הקדיש יותר משלש עד חמש דקות לאכילה וגם אז היה מאזין לחברותא, מעיר הערות בין נגיסה לנגיסה, או חושב בריכוז מדהים. בכל שבת אחר התפילה עברו דקות מספר עד שהתכנסו בני הבית לאכול. לפרק זמן זה היה לרבי חיים חברותא שאתו היה לומד עד שכולם הסבו סביב לשולחן... לא היה יום בשנה, שבו לא היה לומד - פורים, ערב יוה"כ"פ. ביום כיפור עצמו ובערב פסח, בימי שישי ושבת - תמיד הקפיד ללמוד, לנצל כל שבריר שניה וכל חלקיק רגע.

זוהי סברת הרמב"ם

תמיד ראוהו את רבי אהרון קוטלר שקוע בלימוד. הוא ישב בסעודת שבת, בחתונות תלמידיו ובאסיפות חשובות ואצבעו נעה הנה והנה, גבותיו מרעידות ועיניו נעות. אף בחזרת הש"ץ לא נחו אצבעותיו. ניכר היה בעליל, כיצד חושב הוא ודן, ומחדש ללא הפסק. באחת האסיפות ישב והאזין לנאומים. לפתע הנהן בראשו כמסכים לדברי הנואם, והפטיר בשמחה "זוהי איפוא סברת הרמב"ם..."

סרב להצטלם

רבי סלמאן מוצפי לא השתתף בשום מסיבה או שמחה מחשש לביטול הזמן, גם בחתונות בניו ובנותיו היה נוכח רק בשעת החופה, ואחד כך מיהר לשוב לתלמודו. רבי סלמאן סירב בקביעות להצטלם. מדוע? תמהו מקורביו, לרבי סלמאן היה הסבר מקורי: כאשר מתחיל אדם להצטלם, מתחיל הוא לעשות לעצמו אוסף של תמונות ועלול הוא יום אחד לבזבז זמן ולעיין בהם - ביטול תורה...

שימת לב קפדנית זו לכל שבריר רגע נתנה ביטוי גם ב... סוג הנעליים! מרן "החפץ חיים" זצ"ל, ורבי סלמאן מוצפי זצ"ל הקפידו שניהם לקנות... נעלי "סירה" ללא שרוכים, כדי לחסוך זמן בעת הנעילה והחליצה...

דוגמאות נוספות? בבקשה:

בגזירת הרופאים נאלץ מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל לצאת למנוחה ולטיול בהרים. טיולים סתם כך? הס מלהזכיר. לא רבי משה! מהלך היה רבי משה בשבילים כשהוא מעיין בגמרא שבידו ואשתו עומדת למעלה, במרפסת הבית. מהלך היה כשכל כולו שקוע בתלמודו, ואיננו חש כלל בנעשה סביבו כאשר היתה הרבנית מבחינה במכונית מתקרבת מרחוק, היתה קוראת בקול: " הרב פיינשטיין, הרב פיינשטיין!" ואז היה רבי משה פונה לצידי הכביש בלא להוציא ראשו מן הגמרא...

לומדים בעמידה

"יומה הם בכלל לא היו מתעייפים? ואני נאבק מספר פעמים ביום עם מלאך השינה..." קובל לו האברך שלנו.

ובכן, מלאך השינה לא נהג להפלות לטובה תלמידי חכמים, אף הם סבלו מתגרות ידו, אך הם השיבו מלחמה שעה בעוה, בהחלטיות, מתוך ידיעה, שכל עתידם תלוי בניצחון על העייפות. במלחמה זו השקיעו, מחשבה רבה וחיבלו תחבולות שונות! כאשר חלה הרש"י במחלת לב מסוכנת, וכוחותיו תשו, אימץ את כל יכולתו כדי להמשיך בסדריו הרגילים, ובחששו שמא ינמנם, היה עומד שעות רצופות על רגליו, עד שהיה נופל לפעמים מרוב חולשה. וכאשר יצא לכפר נופש, תיקן לו עמוד מיוחד בלי משענת, כדי שלא יוכל להיסתמך עליו ולנמנם...

גם רבי נפתלי אמסטרדם נהג ללמוד בעמידה לבל יתנמנם, וכאשר הכריעה העייפות ונפלה עליו תרדמה, המשיך לעמוד כשהוא שוען על עמודו - סגולה, שהשינה לא תערב יתר על מידה ולא תארך...

ורבי שניאור זלמן מלאדי היה לומד עד שכלה האור בחדרו, ואז היה יוצא עם ספרו ללמוד לאור הלבנה. וכשחשש פן יירדם באישון לילה על הספסל, קם והוציא את כל הספסלים מחדרו, ולמד אף הוא - בעמידה... בהיותו בן 30 שנה כבר הספיק לחזור על כל התלמוד עם כל הראשונים והאחרונים 16 פעמים - בעמידה...

כל גדול ושיטתו שלו. היו גדולים, שטבלו את רגליהם בקערה עם מי קרח. אחרים הניחו חפץ כבד בקצה השולחן, וכאשר נשמת עליו ראש עייף, היה החפץ צונח בקול שאון על הרצפה, ומעורר את בעליו... ואחרים כרכו את ראשם במגבת רטובה... כאמור, כל גאון ושיטתו. כל גאון ומלחמתו שלו בעייפות, ומאבקו שלו לעלייה...

הרוצה לגדול בתורה צריך לדעת לא רק מה ללמוד וכמה ללמוד, אלא גם איך ללמוד "אם בחוקתי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה. "לימוד תורה ללא עמל התורה, הריהו ביטול תורה" היה אומר הגאון מוילנא לא די לעסוק בתורה. חייבים לעמול! "כשלוומדים בעוה, אפשר ללמוד", נהג לומר הגר"ח"ש, "וכשלוומדים בשקט - אפשר לישון..." "ועיקר הזה דורש עמל ומלחמה פנימית, נגד העצלות בשינון כמה פעמים אף בלי חידוש, ולחזור על אתר כמה פעמים ולדקדק בדברים, שאין השכל נהנה מהם בתחילתן,

ואדרבה - מכבידים עליו", כותב החזו"א, אבל - "העמל הזה הוא עמל התורה, אשר כל סגולות לימוד התורה נאמרו על עמלה, ואמנם אחר העמל נפתח שער אורה חדש, אשר השכל מתענג ללא קץ..."

עד כלות הכוחות

הוא עצמו, ה"חזון איש" זצ"ל, היה לומד עד כלות הכוחות מרוב חולשה, בעודנו בשנות השלושים. אחרי שעות ארוכות של גרסא בעל פה ועיון מאומץ כשהוא מתהלך בחדרו מעבר לעבר, תפוס שרעפים, נתקף לפתע חולשה מופלגת, ולא היה מסוגל לנוע ממקומו אפילו כדי פסיעה אחת, עד שנאלץ לבקש מהגאון רבי מרדכי שולמן זצ"ל להושיט לו מקל הליכה בעזרתו היה משתרך למיטתו... פעמים רבות היה מסתובב בחדרו אנה ואנה שעה אחרי שעה בלי הפוגה מתוך עיון מאומץ, עד שהיו פניו משולהבות אודם. אחרי התרכזות מאומצת כזאת היה קורס תחתיו מרוב חולשה ואפיסת כוחות אך מיד נחפו להעלות בכתב את מסקנותיו... **לימוד מתוך מאמץ ויגיעה, וחזרה אינסופית הינם בכלל "עמל התורה", כן גם חזרה מתמדת, לתשומת לב.**

רבי חיים שמואלביץ היה חוזר אינספור פעמים על נקודה אחת, בוחן אותה היטב, מפשט בה כל קמט ומבהיר כל ערפול. גם כאשר הכל היה נהיר ופשוט לכאורה, היה חוזר ומשנן את העניין לבל יישכח, חלילה. פעם ניגש אליו תלמידו, ומצאו שקוע בעיון ברמב"ם. בעמדו סמוך לרבי חיים, לא חש הלה בנוכחותו, והמשיך ללמוד ברמב"ם. מה קדם לאותו רגע לא ידע התלמיד, אולם מרגע שניגש אליו ועד לרגע שרבי חיים הרים את עיניו והבחין בו מנה הבחור 25 פעמים של חזרה ושינון בריכוז נפלא...

נאלץ להסיר את המעיל

פעמים, בעת שהיה נקלע לשקלא וטריא תלמודית סוערת, היה נלהב כל כך, עד שהיה מדלג בקלילות על הספסלים, מכה בהתלהבות על הסטנדרים והספסלים תוך שהוא מהלך אנה ואנה בין השורות... כאשר היה מכין שיעור, "חבורה" או הופך במוחו סוגיא כלשהי, היה מאמץ הריכוז נותן אותותיו בפניו. עורקי מצחו היו תופחים, פניו מתלהטות והזיעה ניגרת על פניו ועל צוארו. ביום חורף קפוא בא ללמוד כשהוא עוטה מעיל פרוה. בלטה הלימוד ועמל העיון החל גופו מזיע, לאחר מכן נאלץ להסיר אף את מעילו החם, אך לאחר מכן נאלץ להסיר אף את מעילו התחתון, וככל שנסחף בריתחא דאורייתא, הסיר אף את אפודתו והמשיך ללמוד, כשרק כותנת דקה לגופו...

עד כדי עילפון

מדי לילה היה רבי שלמאן מוצפי לומד כוונות ויחודים עד אור הבוקר. היה זה לימוד עד כלות הכוחות ממש. "ראיתי את בעלך לומד שעות רבות ללא הפסק, עד שמרוב מאמץ נפל והתעלף באמצע לימודו, ובאחת הפעמים אף הקיא דם", העידו בפני אשתו.

רבי שמואל רוזובסקי נהג להקדיש שעות ארוכות להכנת השיעור, וכשהיה שב מהשיעור הכללי, התישב ו... התחיל להכין את השיעור של השבוע הבא, בהסבירו: "דעו לכם, כי גם לאחר שלושים שנה של אמירת שיעורים, מתכוון אני לאותו השיעור בכל פעם, כאילו נאמר הוא בפעם הראשונה".

שעות על שעות היה מתייגע, עד שהתוצר המוגמר היה כליל השלמות. מחשבה רבה השקיע בכל השאלות, העשויות להתעורר ובכל הראיות שאפשר להביא "לכאורה" לדבריו עד כי כאשר היו מבקשים להעיר לו באמצע השיעור, היה קוטע את השואל המופתע בטרם סיים, והסביר לו, מדוע אי אפשר להקשות כך. הוא היה מוכן לכל, אי אפשר היה להפתיעו...

נוהג היה רבי משה פינשטיין זצ"ל שלא להישען לאחור על כסאו בזמן הלימוד, אלא רוכן היה לפניו כי ההסבה מורידה מעמל התורה. חוזר היה ומשנן את תלמודו שוב ושוב מתוך עמל אין קץ. מדי שבת היה מסיים את מסכת שבת. סיפר אדם, שנכח בסיום האלף (1000) של מסכת זו. והיה לו "סדר" מיוחד של חזרת 50 דפי גמרא מדי יום, ו"סדר" ללימוד משניות בין גברא לגברא בקריאת התורה, ואת השולחן ערוך זכה לסיים למעלה משבע מאות (700) פעם, ולפני מספר שנים הוציא יין ומזונות באמרו, שיש לו היום שמחה מסויימת לאחר הפצרות הסביר: "היום זכיתי לסיים את הש"ס מאה ואחת פעמים - בפעם השנייה" (הפעם ה-202!)

ופעם שאלו אברך להסברו של קטע ש"ך מוקשה. עמד רבי משה ופירשו על אתר תמה האברך, אולי אף חלשה דעתו נוכח ההסבר המהיר והבהיר שקיבל. אין בכך כל פלא, מיהר רבי משה להניח דעתו, שהרי כבר מאה וחמישים פעמים התעכבתי על הסברם של הדברים... "

ומה מקום יש להתפעל?

כשהיה הולך רבי משה לשיבתו "תפארת ירושלים" מדי יום, היו אנשים נעמדים לאורך הדרך עם שאלות ובעיות בהלכה, או נשים עם עופות שנתגלתה בהם שאלה כלשהי רבי משה היה עובר, ופוסק לכל אחד על אתר.

פעם הבחין באדם, העומד מן הצד ומביט בהשתאות על להמחזה מרהיב העין, על הגאונות העצומה ועל הכשרון לפסוק כלאחר יד כמות כה גדולה של שאלות בכל חלקי התורה כל אחר יד. רבי משה לא ראה כאן מקום להתפעלות. "מדוע אתה מתפעל?" אמר לאיש הנדהם,

"אילו למדת גם אתה את השו"ע יו"ד עם הש"ך, ה"ט"ז ופמ"ג שלוש מאות שבעים וחמש פעמים, היית גם אתה יכול לפסוק כך, ומה מקום יש להתפעל?"

עטוף אלונטית רטובה

ביגיעה מאומצת וממושכת היה רבי נפתלי טרופ, ר"מ דישיבת ראדן, מחדש את חידושי מסוגל היה להתעמק ימים ולילות, ולפעמים אף שבועות שלמים בענין אחד, כשראשו מעוטף באלונטית רטובה, וכל זמן שלא עמד על הנקודה המהותית, לא נח ולא נרגע. וכשיגע ומצא, היה קופץ מתוך שמחה פנימית...

אני חולה מסוכן

"בסדר" אומר לו האברך שלנו "צריך ללמוד בהתמדה ובשקידה, לנצל כל רגע, לעמול, לשנון, הכל טוב ויפה אבל לפעמים יש מכשולים שאינם באשמתי, כמוכן. בעיות פרנסה ובעיות רפואיות או נסיבות חריגות שאינן מאפשרות ללמוד כראוי".

כדאי איפוא לדעת, כיצד עלו ונתעלו מרנן ורבנן מתוך דחק כספי וחולשת הגוף, מתוך גזירות ובלהט מלחמות. באותו עיון, באותה דבקות, באותה התמדה.

"מיום שמלאו לי שמונה עשרה שנה הריני חולה מסוכן. אני מדוכא בייסורים תמיד", הסביר החזו"א לתלמיד שמצאו עוסק בתורה כשהוא סובל ממחוישי אוזניים ומתפתל מכאביו מתפתל מכאבים חולה מסוכן - אבל לומד בהתמדה והופך לגדול הדור ומנהיגו...

ולי נדרשים חמישה רגעים

פעם נכשל רבי נחום זיו בעסקיו, והפסיד את כל כספו, ובו בזמן נגנבו גם כל חפציו, וסבל כאבים גדולים ממחלתו. למרות זאת לא ניכר בו דבר, ובמנוחת הנפש היה ממשיך בסדריו הקבועים, מתפשט מהכל ושוקע כולו בהויות דאבי ורבא. אולם - היתה לו תלונה על עצמו: אבי מורי מיד בעברו את סף בית תלמודו היה מתפשט מכל עניינים אחרים, היה קובל, ואילו אני - דרושים לי חמישה רגעים עד שאצליח בזה...

בתקופה מסויימת שרוי היה הסבא מקלם בדחקות רבה עד כי כלתה פרוטה מכיסו בפועל ממש. והרש"ז נמנע משליחת מכתבים מפני שלא יכול היה לעמוד ברכישת בול דואר... ובתקופות מסויימות אזל גם הלחם מן הבית, והם ניזונו רק מדייסות גריסים, ובביתם אשר גשמים דלפו דרך גגו שרר קור מקפיא, משום שלא היו להם די אמצעים לקנות עצים להסקה... וכל הללו לא הפריעו את הסבא בכהוא זה מתורתו ומעבודתו.

בצעירותו למד רבי יצחק בלאזר בבית מדרש בעיירה קטנה, ונשים צדקניות היו מביאות לבית המדרש לחם ותבשיל. ארע, שמסיבות כלשהן לא הביאו הנשים את מנת האוכל - והרי"ב בשקידתו לא הרגיש כלל בדבר, והמשיך בלימודו עד שעה מאוחרת בלילה בלא שיבוא אוכל לפיו במשך כל היום...

במעצר

באייר תקל"ד הובל החיד"א למעצר מחשש שנדבק במגיפה שהשתוללה אז בנמלי איטליה. גבוה, זקוף, הדור בלבשו, הושם החיד"א בחצר ההסגר לארבעים יום, שם התחיל וסיים את ספרו "שם גדולים", כפי שסיפר בעצמו.

אמרו: לולי המעיד החיד"א בעצמו, בעל המעשה, לא ייאמן הדבר. "שם גדולים" הינו היצירה המקיפה הראשונה של הספרות התלמודית הפרשנית ההלכתית כולה. יותר מאלף ושלוש מאות מחברים מנויים בו לפי סדר דורותיהם ולמעלה מאלף ומאתיים ספרים כלולים בו בציון שמם, תוכנם, בדרך התהוותם ובזמן כתיבתם וכל זאת - באותם ארבעים ימי הסגר!

ובסכנת מות

פעם נכלא האדמו"ר מראדזין "בעל התכלת", רבי גרשון הניך, כמורד במלכות, וצפוי היה לעונש מוות. 12 יום היה עצור בהמתנה מורטת עצבים לגור דינו. סביר להניח שלא נהנה באותה תקופה ממנוחת נפש מופלגת ומשלוות המחשבה.

מכל מקום כדי שלא להוציא את הזמן לבטלה נטל את "צואת רבי אליעזר הגדול" והראה את מקורו של כל משפט וכל הנהגה, הנזכרים בה, בשיטתו של רבי אליעזר הגדול במרחבי המשניות והתוספות והברייתות, התלמודים והמדרשים.

את כל זאת סיים עוד לפני תום המשפט... ובינתיים עסק כבר בתחום נוסף: הוא מצא את מקורם של חמישים חילוקי הנהגות בין בני ארץ ישראל לבני בבל, שמביא המהרש"ל בספרו, בסוגיות חלוקות בין התלמוד הבבלי לתלמוד הירושלמי. ואם לא די בכך הוסיף לרשימה חילוקי הנהגות נוספים שגילה, וכל זאת כאמור - בתריסר ימי מעצר הרחק מביתו, הרחק מספריו...

הוא דוקא לא שתק

בסוף ימיו סבל רבי ישועה עטייה ייסורים קשים. בדיקות קשות ומכאיבות נערכו לו בבית החולים. משתוממים ניצבו מול מיטתו הרופאים והאחיות, שהרי כל אדם אחר היה מזעזע את קירות בית חולים בזעקות כאב, ואילו הרב שותק! אחד הרופאים שהביט לפתע

אל רבי ישועה עמד נדהם... החולה המיוסר לא שתק. גם כאן, על ערש דוי, למרות הייסורים והכאבים, למרות הכל ובכל מצב, ללא הרף ליחשו שפתיו בקול חלוש - דברי תורה!

בעת המלחמה התגודדו המוני בחורי ישיבה נרגשים בתור לרכבת. פחד המוות גרם להדחף, להידחס, לעלות מהר ככל האפשר לרכבת. בין המחכים לתורם היה רבי אהרון קוטלר זצ"ל. אותו, ידעו, חייבים להעלות מיד, שהרי את ראש הישיבה חיפשו השלטונות במיוחד. נשאו איפוא הבחורים את ראש הישיבה הרימוהו והכניסוהו לרכבת דרך החלון. מתוך החלון פנימה הושיטו ידיהם בחורי ישיבה שכבר הצליחו להיכנס והם אחזוהו והעמידוהו בקרון. נשא רבי אהרון את עיניו, ראה סביבו בחורי ישיבה - ומיד הקשה קושיה וכבר היה בפיו תירוץ...

ממיטת חליו, תוך כדי התגברות המחלה הממארת ודלקת הריאות הקשה, וערב התקפת הלב, שלח מראי מקומות להדביק בישיבה. הן מועד השיעור מתקרב... ובעת מחלתו טיפל בו רופא לב חרדי. ראש הישיבה כמעט איבד את הכרתו. חולה היה ותשוש, הלום תרופות, אולם שפתיו מרחשות. היטה הרופא את אוזנו - ושמעו משנן פרקי משניות!

מתייסר בכל גופו

ישיבת מיר בגלות שנחאי, היפנים כבר החלו להכביד עולם על תלמידי הישיבה, ובסופו של דבר נעצר רבי חיים, ראש הישיבה יחד עם מספר בחורים, ששהו ברובע "הונקיו" מחוץ לשעות המותרות. העילה למעצר לא היתה חמורה, אולם ברור היה שהיפנים יערכו חיפוש בביתו של רבי חיים, ושם ימצאו על נקלה "אוצר" של דולרים אמריקאים. על ראשו של רבי חיים ריחפה סכנת מוות. אלה שנעצרו, ידעו על כך, וציפו בחרדה לבאות. המצב נראה נואש, אך רבי חיים נראה כמי שאין הדבר נוגע לו. למרות מצבו המסובך וההמולה הרעשנית, שהקימו הפושעים והשיכורים, שהושלכו איתם לתא המעצר עמד רבי חיים ליד הסורג, הפונה למסדרון, וחזר במשך לילה שלם על סוגיא במסכת שבת.

"מילדותו סבל מליקויי שמיעה, ובמרוצת השנים איבד את יכולת השמיעה באוזן אחת, ושמיעתו באוזן השניה נחלשה אף היא, עד שזקק למכשיר שמיעה, וגם בעזרתו קלט בקושי את הנאמר לו. באוזניו רחש זמזום טורדני תמידי, שהלך והתגבר עם חלוף השנים. לבו נחלש, לחץ דמו עלה לגבהים, ותדיר סבל ממיחושי ראש איומים. בנוסף לכל סבל ממחלה שגרמה לו מיחושים מציקים בכל גוו. באחד הימים לקה בשיתוק בגרונו ובפיו, ועד סוף ימיו לא החלים ממחלתו זו" ולמרות כל הללו - הוא היה רבי חיים. בעמל התורה, בהתלהבות שבלימוד, ובהתמדה, ובהרצת תורה ברבים...

ברעב ובמחסור

כאשר קיבל על עצמו רבי יצחק אלחנן ספקטור את משרת הרבנות בעיר הקטנה זאבעלין לא הספיקה משכורתו כדי מחיה וסבל דקדוקי עניות. למרות זאת נתן נפשו לדקדוקי תורה. צר היה לו על בני ביתו שרעבו ללחם ואין בידו להושיעם. עוד יותר החמיר המצב כאשר ירד חותנו מנכסיו והפסיק לשלוח להם חלות ובשר לשבת. כדרכו בעת ההיא, כאשר הציק לו הרעב מבפנים ותלונותיהם של בני ביתו מבחוץ, ואין לו כל אפשרות לסייע, היה מסב את פניו אל הקיר עם הגמרא ומרכז את כל כוחותיו בלימודה במשך עשרים שעות רצופות!

"אשרי"

שקוע היה רבי משה פיינשטיין כל כולו בתורה, עד שכאשר חלה ואיבד את ההכרה משך מבלי משים בשרוולי ידיו כדי שלא ייגע במקום מכוסה ולא יוכל ללמוד תורה...

ופעם עלה המהרי"ל דיסקין על סולם להוריד ספר, ולפתע מעד ונפל ארצה. תוך כדי נפילה שמעוהו אומר לעצמו: "צריך לשים לב שלא להינזק מהנפילה ולכן יש להפסיק כרגע מללמוד בדרך עיונית וללמד רק בדרך בקיאותית". הרבה פנים איפוא לעמל ולהתמדה והרבה פנים למכשולים.

אשרי מי שגדל בתורה ועמל בתורה

אשרי מי שבא לכאן, ותלמודו בידו, שהרי "בעמלו של אדם אין יתרון, אבל בעמלה של תורה יש יתרון"